

יוסי ז'נו ואביחי כהן

באור השיטות העיקריות בדין פריה ורביה לגויים

מבוא

מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש בסוגיות "גר שנתגייר"

האם גוי מצווה במצוות פריה ורביה?

בירור שיטה ב' בדין גר שנתגייר והותיר בנים בגויותו האם נחשב לו שקיים מצות פו"ר או לאו

הבנה כיצד נפטר גר במצווה שקיים בנכריותו בעת שלא היה מחויב בה?

סיכום

א. מבוא

במסכת יבמות¹ דנה הגמרא בעניין גר שהיו לו בנים בעודו נכרי, האם קיים מצות פריה ורביה או לא?

הנושאים אותם אנו רוצים לבחון דרך סוגיה זו הם:

1. מהו מעמד הגוי במצוות פריה ורביה?
2. מהו מעמד נכרי שהתגייר והותיר בנים בגיותו, במצוות פריה ורביה?
3. מהו גדר מצוות פריה ורביה?

על מנת לענות על שאלות אלו, נתבונן בסוגיות הש"ס בעניין פריה ורביה בגויים,² ובסוגיות "גר שנתגייר"³ ובראיות השונות המובאות בהן, ובהתייחסות הראשונים השונים לסוגיה, ובאחרונים הדנים בה.

הסיבה שאנו רוצים לדון בשאלה זו היא, מכיוון שנושא זה אינו חקור מספיק בקרב תלמידי הישיבות כמו נושאים אחרים בש"ס. זאת מכיוון שדעתם הרווחת של בני הישיבות היא, שגוי אינו מחויב במצוות פריה ורביה.

דבר זה היה תמוה בעינינו, לאור הפסוק המפורש בספר בראשית של "ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה".⁴ פסוק זה, המתייחס מפורשות אל כל באי העולם ללא קשר למוצאם.

¹ יבמות ס"ב ע"א

² סנהדרין נט ע"ב

³ יבמות ס"ב ע"א וכן בכורות מז ע"א

⁴ בראשית ח' פסוק ז

ב. מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש בסוגיות "גר שנתגייר"

איתמר: היו לו בנים בהיותו עובד כוכבים ונתגייר, ר' יוחנן אמר: קיים פריה ורביה, וריש לקיש אמר: לא קיים פריה ורביה. רבי יוחנן אמר קיים פריה ורביה, דהא הווי ליה; וריש לקיש אמר לא קיים פריה ורביה, גר שנתגייר - כקטן שנולד דמי. ואזדו לטעמייהו, דאיתמר: היו לו בנים בהיותו עובד כוכבים ונתגייר, רבי יוחנן אמר: אין לו בכור לנחלה, דהא הווי ליה ראשית אוננו; וריש לקיש אמר: יש לו בכור לנחלה, גר שנתגייר - כקטן שנולד דמי. וצריכא, דאי אשמעינן בההיא קמייתא, בההיא קאמר רבי יוחנן, משום דמעיקרא נמי בני פריה ורביה נינהו, אבל לענין נחלה דלאו בני נחלה נינהו - אימא מודי ליה לריש לקיש; ואי איתמר בהא, בהא קאמר ריש לקיש, אבל בההיא - אימא מודה ליה לר' יוחנן, צריכא. איתביה ר' יוחנן לר"ל: בעת ההיא שלח בראדך בלאדן בן בלאדן

ביאור המחלוקת עפ"י הגמרא

ישנה מחלוקת בין רבי יוחנן לריש לקיש בענין "גר שנתגייר" והותר בנים בגיותו, האם קיים מצוה או לאו.

לדעת רבי יוחנן: קיים מצוות פריה ורביה מכיוון שיש לו ילדים.

לדעת ריש לקיש: "גר שנתגייר כקטן שנולד דמו" כלומר, גר מתחיל את חייו מחדש בלא שום זכר לעברו.

המחלוקת הזו קשורה בקשר ישיר עם המחלוקת של גר שהיו לו ילדים בנכריותו והוליד בגרותו בן. האם נחשב לו בנו היהודי לבכור ואז ינחל מנכסי אביו פי שניים כדין בכור, או שבכורו הגוי יבטל את בנו היהודי לנחול מדין בכור שהרי מבחינה ביולוגית הוא בכורו.

רבי יוחנן סובר, שאין בנו היהודי בכור מכיוון ש"ראשית אוננו" הוא בנו הגוי. לעומתו, ריש לקיש סובר שבנו היהודי הוא הבכור וזאת על אף שיש יחוס לגויים. כיוון ש"שגר שנתגייר כקטן שנולד דמו" וממילא מבוטל פרי בטנו הנוכרי.

הבנת "הערוך לנר" ביסוד מחלוקת ר"י ור"ל

וה"נ בהא פליגי ר"י ור"ל. דלר"י דיינינן ל"י כמת ונולד, וכיון דכבר קיים בגלגול הקדום מצות פו"ר, לא צריך לקיים עוד עתה, כי נפש הישראל נשלמה בקיום תרי"ג מצות. ולזה, צריך לגלול כדי שיעלו כל המצות בידו והיו לו לאחדים. אכן אחרי שכבר קיים המצות, נשלם בזה

באור השיטות העיקריות בדין פריה ורביה לגויים

ולא צריך לקיים עוד. אבל ר"ל ס"ל דדיינינן ל"י כאלו לא חי מעולם, ואז ודאי צריך לקיים עתה כשהוא גרו⁵.

הערוך לנר ביאר, שנחלקו ר"י ור"ל איך נאמר הדין של 'גר שנתגייר כקטן שנולד דמו'. שיש אפשרות לומר, שנידון הגר כאילו לא היה חי כלל מעולם. אך אפשר להסביר שנידונו כאילו היה חי, ומת כשהוא גוי, ועכשיו שוב חי הוא כישראל. וביאר, שבזה נחלקו. שר"י סובר שגר שנתגייר - הרי הוא כאילו היה מת ונולד מחדש, וכיוון שבגלגול הקודם שלו-דהיינו בהיותו גוי- היו לו בנים, נחשב לו שקיים פריה ורביה כיוון שנפש הישראלי נשלמה בקיום תרי"ג מצוות.⁶ גר זה שכבר קיים המצווה, אינו צריך עוד לקיימה. ר"ל סבר, שגר שנתגייר הריהו כאילו לא היה קיים מעולם. לדעת ר"ל חייב הוא לקיים שוב המצווה לאחר שהתגייר, שכיוון שנידון כאילו לא היה מעולם, הרי שגם אין לו גלגול קודם שבו קיים מצווה זו⁷.

ג. האם גוי מצווה במצוות פריה ורביה?

שאלה זו העסיקה את הראשונים, ובניתוח הסוגיה שהובאה לעיל, יצאו שתי שיטות בראשונים כיצד להבין את הסוגיה ולתת מענה לשאלתנו. לקמן יובאו שתי השיטות. שיטה ראשונה שתובא, סוברת שאף הגויים מצווים על פריה ורביה. שיטה שנייה שתובא, סוברת שגויים אינם מצויים על פריה ורביה.

שיטה א- הסוברים שיש מצוות פו"ר בגויים

בסוגיה ביבמות, רש"י בפירושו לדברי הגמרא מסביר בדיבור המתחיל בני נח כך: בני נח - בני פריה ורביה נינהו דכתיב ויאמר להם פרו ורבו.⁸

⁵ ערוך לנר מסכת יבמות דף סב עמוד א

⁶ והביא שכתבו הספרים שזהו הטעם שצריך את גלגול הנשמה-כדי שיהיו בידו כל המצוות

⁷ הסבר ה"ערוך לנר" הועתק מתוך מסכת יבמות מהדורת "מתבתא"

⁸ יבמות סב ע"א

יוסי ז'נו ואביהי כהן

מדברי רש"י אלו, יוצא באופן חד משמע⁹ שגויים מצווים על פריה ורביה. רש"י מביא גם כן את הפסוק מספר בראשית¹⁰ לחיזוק דבריו.

הלכו בעקבות דברי רש"י אלו גם המאירי, ואלו תמצית דבריו:

היו לו בנים בגיותו ונתגייירו בניו עמו, הרי זה פטור מפריה ורביה. אף על פי שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, מכל מקום לענין פריה ורביה מהנו ליה אחר שנתגיירו עמו. וכן

אם הוליד בנים משנתגייר, אין אחד מהם בכור לנחלה". **יראה מסוגיא זו שבני נח**

מצווים בפריה ורביה וכדקאמר דמעיקרא נמי בני פריה ורביה נינהו.^{11 12}

יוצא מדברי המאירי, שגוי מצווה על פריה ורביה, לכן זה מועיל לגר שנתגייר, שמצווה זו נגרת עמו. ומוכיח זאת מסברא, מכיוון שאם לא היה כך, איך ייתכן שעכשיו

שנתגייר יש לו מצווה, והרי קיימה בעודו גוי?

וכן השאלתות דרב אחאי:

שאלתא דמיחייבין דבית ישראל למינסב נשי ואולודי בני, ומיעסק בפריה ורביה דכתי' קחו נשים והולידו בנים ובנות. ולא מיבעי' ישראל, אלא **אפילו גוים מיפקדי אפריה**

ורביה דכתיב ואתם פרו ורבו.^{13 14}

וכן בתוספות בסוגיית "לא תוהו בראה כותב בסוף דבריו שם: " **ועוד פרו ורבו אכולהו בני**

נח כתיב אף לכנען."^{15 16}

⁹ ראה ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר חלק ד סימן טז פרק ט שמישב את דברי רש"י שלא יחלוק על שיטות הראשונים שיובאו בהמשך וגמרא מפורשת בסנהדרין

"אבל עפ"ד אלה נתעוררתי שיש לפרש דמה שאומרת הגמ' ביבמות משום דמעיקרא נמי בני פריה ורביה נינהו, דהכוונה היא שמעיקרא קודם מתן תורה נמי בני פריה ורביה נינהו, שנאמר להם ואתם פרו ורבו, ומוכח מזה שהם בכלל קיום העולם ושבניהם נקראים על שם, דאל"כ קודם מתן תורה שנצטוו אז, לא היו יכולים לקיים המצוה, ולכך בהיו לו בנים בגיותו ונתגייר קיים המצוה, אבל משא"כ עבד שאין לו חייס כלל ואין הבנים נקראים על שמו ולכך אף שנשתחרר לא קיים המצוה, ואולי י"ל שזהו גם כוונת רש"י שכותב בלשון בני נח בני פריה ורביה נינהו דכתיב ויאמר להם פרו ורבו, ואינו כותב בלשון של ציווי וחייב, שבני נח מחויבין בפריה ורביה, והיינו שכוונתו דמהכתוב של ויאמר להם פרו ורבו שנאמר להם קודם מתן תורה מוכח שבני פריה ורביה נינהו והם בכלל קיום העולם ובניהם מתייחסים אחריהם, וכנ"ל."

¹⁰ בראשית פרק ט פסוק א

¹¹ הדגשה מכוונת

¹² בית הבחירה למאירי מסכת יבמות דף סב ע"א

¹³ שאילתות דרב אחאי פרשת וזאת הברכה שאילתא קסה

¹⁴ הדגשה מכוונת

¹⁵ מסכת חגיגה דף ב ע"ב

¹⁶ הדגשה מכוונת

באור השיטות העיקריות בדין פריה ורביה לגויים

שיטה ב - הסוברים שאין מצוות פו"ר בגויים

התוספות במסכת חגיגה,¹⁷ סוברים שגויים מצויים על פריה רביה . בניגוד גמור לכך ישנו תוספות בסוגיה ביבמות שסוברים אחרת, ולהלן דבריהם : בני פריה ורביה נינהו - וא"ת דבפ' ד' מיתות משמע דבני נח לא מיפקדו אפריה ורביה? י"ל **דהכא לאו בני חיוב אפריה ורביה**.¹⁸ וקאמר אלא, כלומר שבניהם נקראים על שמם כדאמרינן בסמוך.¹⁹

מפורש מהתוספות, שבני נח אינם מצויים על פריה ורביה. תוספות מסבירים שפשט הסוגיה שנאמר " מעיקרא בני פו"ר נינהו " , בא לבאר שיש ייחוס לגויים, אך לא שגויים מצויים על פו"ר.²⁰

ישנו תוספות נוסף²¹ שמקשה ביהוא אמינא, שזה שמצוות פריה ורביה לא נכללת ב'שבע מצוות בני נח' אינה ראייה לכך שהגויים פטורים מפריה ורביה. כיוון שב'שבע מצוות בני נח' מופיעים ה'ילאוי' של הגויים, ולא מצוות ה'עשה'. התוספות מתרצים קושיא זו לשיטתם, שמכיוון שלמצוות פריה ורביה יש צד של 'לאו שלא להשחית זרע', אם אכן היו מצויים, היה אמור 'לאו זה להיכלל במניין 'שבע מצוות בני נח'.²² ראשון חשוב נוסף ההולך בדרכו של התוספות ביבמות, הוא הרמב"ם.

הרמב"ם בהלכות אישות כותב כך :²³

היו לו בנים בגיותו ונתגייר הוא והם, הרי זה קיים מצוה זו. היו לו בנים והוא עבד ונשתחרר הוא והם, לא קיים מצות פריה ורביה עד שיוליד אחר שנשתחרר, שהעבד אין לו יחוס.²⁴

¹⁷ מסכת חגיגה דף ב ע"ב

¹⁸ הדגשה מכוונת

¹⁹ תוספות יבמות סב ע"א

²⁰ התוספות ביבמות מפריד בין ייחוס למצוות פו"ר בניגוד גמור לתוספות בחגיגה ששם הוא תולה מצוות פו"ר בייחוס, שמי שיש לו ייחוס יש לו מצוות פו"ר.

²¹ סנהדרין נט ע"ב ד"ה "והא פריה ורביה"

²² עיין רעק"א סנהדרין נט ע"ב בד"ה ו"הא פריה ורביה" שדוחה את תירוץ התוספות בראיה שבמצוות 'עשה' ה'ילאוי' שיוצא מקיומם נמשך אחריהם ואינו נחשב כ'ילאוי' העומד בפני עצמו, וממילא יוצא שלא היה צריך ה'ילאוי' של השחתת זרע להיכתב במניין 'שבע מצוות בני נח'. **נשאר הקושיא לדברי הסוברים שאין מצוות פו"ר בגויים.**

²³ רמב"ם הלכות אישות פרק טו הלכה ו

²⁴ רמב"ם הלכות אישות פרק טו סימן ו

יוסי ז'נו ואביהי כהן

רואים מדברי הרמב"ם, שסובר שדווקא אם נתגייר הוא והם רק אז קיים מצוות פו"ר. יוצא מתוך דבריו, שכל זמן שהוא גוי אין לו חיוב מצוות פו"ר, אלא רק כשנכנס לרשות אחרת- היהדות נכנס הוא לגדר קיום מצוות פו"ר.²⁵

ד. בירור שיטה ב' בדין גר שנתגייר והותיר בנים בגוויתו האם נחשב לו שקיים מצוות פו"ר או לאו

שאר הראשונים

שיטת תוספות מהרי"ל

תוספות בסוגייתנו דיבור המתחיל "ר' יוחנן אמר קיים פריה ורביה"²⁶, מוכיח שמכל מקום מסתבר לר' יוחנן כאן, שכיוון שבנכריותו קיים וידוע שזרעו מיוחס אחריו, באותה שעה נפטר גם לכשהתגייר. לפי שיטת התוספות להלכה דעת ר' יוחנן היא, שגוי שהוליד בנכריותו והתגייר, מכיוון שזרעו של גוי מיוחס אחריו, ממילא לאחר שנתגייר שמו של זרעו אחריו. יוצא שלא צריך להביא בנים יהודים בכדי לקיים מצוות פריה ורביה, שהרי קיים כבר בעודו גוי. המהרי"ל פוסק²⁷ כדעת התוספות. כן מובא בטור²⁸, שאפילו לא נתגיירו בניו עמו. ומעיר ה'חלקת מחוקק'²⁹, שדברי התוספות ומהרי"ל נהירים יותר להסבר הגמרא.

²⁵ למרות שלא מוכח הדבר מהלכה זו בצורה נחרצת שגוי אינו מחוייב במצוות פריה ורביה, בצורה זו הבינו נושא כליו השונים את הרמב"ם ואולי מכיוון שב"משנה תורה לרמב"ם" הוא לא מונה את מצוות פריה ורביה בהלכות גויים, הבינו נושא כליו שזוהי שיטתו.

²⁶ יבמות סב ע"ב

²⁷ מהרי"ל סימן רכג

²⁸ טור 'אבן העזר' סימן א סעיף ז

²⁹ שו"ע 'אבן העזר' סימן א סעיף ז ס"ק ט

באור השיטות העיקריות בדין פריה ורביה לגויים

שיטת הרמב"ם וסיעתו

רמב"ם הלכות אישות פרק טו

היו לו בנים בגיורתו ונתגייר הוא והם, הרי זה קיים מצוה זו היו לו בנים והוא עבד ונשתחרר הוא והם, לא קיים מצות פריה ורביה עד שיוליד אחר שנשתחרר, שהעבד אין לו יחוס.³⁰

מסביר הרמב"ם, שמה שדיבר ר' יוחנן הוא במקרה והתגייר הוא ובניו עמו, אך אם התגייר ובניו נשאו בנכריותו, בכדי שמצוות פריה ורביה תיחשב לו, חייב להוליד בנים ביהדותו.

המגיד משנה מצדיק את דברי הרמב"ם שרק אם הוא ובניו נתגיירו, אז נחשב שקיים מצוות פריה ורביה, ואם לאו לאו. 'המגיד משנה' לומד זאת מסברא, שאם לא נתגיירו בניו עמו לדעת ר' יוחנן בגמרתו, היה מחויב לישא אשה יהודית ולהביא בנים ביהדותו. וכן הטי"ז,³¹ מוכיח שנהירים יותר דברי הרמב"ם להסבר גמרתו, והשו"ע פסק כרמב"ם.

שיטת הגר"א

הגר"א הבין את דברי הרמב"ם, בניגוד גמור לכל המפרשים שהסבירו את שיטתו. הגר"א הסביר בשיטת הרמב"ם, שסובר שאם לא יתגיירו הבנים בודאי לכו"ע קיים פו"ר. לביאור דבריו של הגר"א, נביא את דברי הציץ אליעזר המדייק את דברי הגר"א וחידושו: החידוש הוא דאף אם נתגיירו הבנים עמו, נמי קיים פו"ר. הא הרי ברמב"ם³² איתא: בסתמא היו לו בנים בגיורתו ונתגייר הוא והם, הרי זה קיים מצוה זו, ומשמע בפשטות שסובר שדווקא באופן זה שנתגיירו הבנים עמו, קיים מצוה זו. נראה דהגר"א ז"ל הוציא כן מסברא, **שהסברא נותנת דכשנתגיירו גם הבנים גרוע יותר מלא נתגיירו**, משום דבלא נתגיירו עדיין הבנים מיוחסים אחריו, אבל בנתגיירו כבר אינם בנים שלו ולא מיוחסים אחריו דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ולכך, מדפוסק הרמב"ם דבנתגיירו גם הבנים קיים המצוה, יליף מזה הגר"א שבלא נתגיירו בודאי קיים המצוה. ומבאר שאף ר"ל לא פליג בזה ופולגתם של ר"י ור"ל הוא רק

³⁰ רמב"ם הלכות אישות פרק טו סימן ו

³¹ שו"ע אבן העזר סימן א סעיף ז ס"ק ט

³² רמב"ם הלכות אישות פרק ט"ו הלכה ו

יוסי ז'נו ואביהי כהן

בנתגיר, ולכן לא הוצרך הרמב"ם להזכיר הדין בלא נתגירו, משום דבזה לית מאן דפליג שקיים.³³

חידושו של הגר"א על פי 'הציץ אליעזר' הוא, שמחלוקתם של הראשונים השונים אינה בשאלה אם שייך 'פריה ורביה' בגויים, כי לאור הגמרא עולה בוודאות שגוי מחויב ב'פריה ורביה' הן לר"ל והן לר"י. יוצא שכשהגוי מתגייר ונכנס לעול היהדות, זרעו יהיה מיוחס אחריו גם לפי ר"ל רק אם נשאר גויים - שאז לא שינו רשות וייחוסם נשאר אליו. אך מתי שהוא והם יתגירו נחלקו הרמב"ם והראשונים השונים בשיטת ר"י בהאם עדיין נחשב זרעו אחריו, או מכיוון שגוי שיתגייר כקטן שנולד דמי - אין ביניהם מעכשיו קשר ביולוגי מטפיזי.

ד. ההבנה כיצד נפטר גר במצווה שקיים בנכריותו בעת שלא היה מחויב בה?

-שיטת המאירי והשאלות

המאירי והשאלות לאחר עיון בגמרות השונות, ולאור הקושיות הרבות היוצאות לדברי הסוברים שגוי אינו מחויב במצוות פריה ורביה, פסקו להלכה שמצוות פריה ורביה קשורה לייחוס. כיוון ששייך ייחוס בגוי, שייך בו גם מצוות פריה ורביה.³⁴

הסבר ה"מנחת חינוך"³⁵

מסביר ה"מנחת חינוך"³⁶ שגדר החיוב הוא עצם זה שיהיו לו בנים, והבעילה-הינה רק הכשר מצווה.

כיון שאם הבעילה היא עצם המצווה, מדוע אם מתו בניו של היהודי לא קיים המצווה? הרי עשה בעילה וקיים המצווה! אלא מוכח שהמצווה היא שיהיו לו בנים, ולכן כשמתו, לא קיים המצווה שהרי אינם קיימים.

³³ מובא בשו"ת ציץ אליעזר חלק ד סימן טז פרק י

³⁴ אפשר לומר שרש"י יבמות סב ע"א "בני נח - בני פריה ורביה נינהו דכתיב ויאמר להם פרו ורבו" סובר אף הוא ששייך מצוות פריה ורביה בגויים להלכה, שהרי פירש את דברי ר' יוחנן והכל מסכימים שהלכה כר' יוחנן של גמרתינו.

³⁵ "מנחת חינוך" מצווה א' אות יד'

³⁶ על פי הדברים הנאמרים לעיל מוכיח ה"מנחת חינוך" שגוי בגיותו אינו חייב במצוות פריה ורביה.

באור השיטות העיקריות בדין פריה ורביה לגויים
ואם כן, אמנם את הבעילה עשה בעודו גוי ופטור מהמצוות, אך הבעילה היא רק הכשר
המצוה. עצם המצוה היא המציאות שיהיו בנים, והיא חלה בזמן חיובו
לכשיתגייר. לכשמתגייר מתחיל להתחייב במצוה. ילדיו שהביא בעודו גוי נמשכין
אחריו, ולכן נחשב לו שקיים פריה ורביה.

הסבר מהרי"ץ חיות

המהרי"ץ מבחין בין שתי מצוות, מצווה ראשונה של "לא תוהו בראה לשבת יצרה"³⁷ – פירוש
הפסוק הוא שה' ברא עולם בשביל שיפרו וירבו בו כדי שיהיה קיום לעולם, וזה שייכים כל
באי העולם היהודים ואלו שאינם יהודים. מצווה שנייה של 'פרו ורבו', שבזה חייבים רק
היהודים³⁸. היות שאותו 'גר' קיים מצוות 'שבת', אין כופין אותו לקיים.

ה. סיכום

עסקנו בשאלה המרכזית: האם קיים חיוב מצוות 'פריה ורביה' בגויים.
הראינו מסוגיות הגמרא³⁹ את מחלוקת האמוראים בדין 'גר שנתגייר והותיר בנים בגיותו',
האם נחשב שקיים מצוות 'פריה ורביה' או לאו.
ביארנו את שיטות הראשונים בנושא זה, והבנת נושאי כליהם והאחרונים השונים
לשיטתם.
נושא זה לא חקור מספיק בספרות התורנית, כיוון שדעתם הרווחת של בני התורה שדבר
זה פשוט שגוי אינו מן המחויבים במצווה זו. במאמר זה הוכח שלא פשוט הדבר וכן
השתדלנו לפרוס היריעה בנושא זה.

³⁷ ישעיה פרק מה' פסוק יח

³⁸ כמובא לעיל בגמרא בסנהדרין נט ע"ב, שחזרה מצווה זו ונשנית ליהודים בלבד.

³⁹ יבמות סיב ע"א וכן בכורות מז' ע"א